

TRAGEDIJOS PĖDSAKAI MOSCHO KŪRYBOJE

Audronė Kudulytė-Kairienė

Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos katedros docentė

Helenistinės epochos graikų literatūroje tampa madingi trumpieji žanrai. Išpopuliarėja epilijai, himnai, bukolikos, epigramos. Epas ir tragedija užleidžia savo pozicijas. Nors III–II a. pr. Kr. tragedijos kuriamos ir toliau, tačiau dalis jų skiriama ne teatro pastatymams, bet skaityti. Apie tik skaityti tinkamus poetus (*ἀναγνώστικοί*) užsimena jau Aristotelis (Arist. *Rhet.* III, 1413 b 12 sqq.) ir kaip vieną iš jų nurodo V–IV a. pr. Kr. Atėnuose gyvenusį tragedijų kūrėją Chairemoną. Helenistinėje epochoje, kai teatro vaidinimai pasidarė labai populiarūs, o teatrų aikštelės būdavo įrengiamos kone visuose – tiek dideliuose, tiek mažuose – miestuose (Кузищин, 1986, 353), scenoje ėmė karaliauti ne įprastiniai žanrai, bet trumpi, kasdienį gyvenimą vaizduojantys vaidinimai mimai ir buitinės komedijos. Tradicinis tragedijos žanras helenistinėje literatūroje apmiršta (Левек, 1989, 97). Pasidaro madingos klasikinių tragedijų parodijos fliakai¹. Nors tuo metu tragedijas kūrė nemažai literatų (iš Euboijos salos Chalkidės polio kilęs poetas Likofronas, Sosifanas iš Sirakūzų, Bizantijoje mieste gyvenęs tragikas Homeras² ir kiti), jų kūrinuose nebebuvo

keliamos senosioms tragedijoms aktualios idėjos ar gvildenamos svarbios etinės problemos. Kai buvo norima pamatyti rimtus ir svarbius veikalus, buvo statomi trijų klasikinių Atėnų tragikų kūriniai (Каллистов, 1970, 147). Aleksandrijos filologai, nuo kurių priklausė antikinių kūrinių leidimas, nesidomėjo savo amžininkų darbais³ ir visą dėmesį skyrė praėjusių epochų literatūriniam palikimui. Jie redaguodavo, komentuodavo ir perrašinėdavo tik į Aleksandrijos kanoną įtrauktų rašytojų ir poetų veikalus, tarp jų ir Aischilo, Sofoklio, Euripido tragedijas⁴. Minėtam kanonui nepriskirtų tragikų tuometiniai filologai neleido, ir helenistinių tragedijų neišliko. Apie to meto tragedijas ir jų autorius turime labai mažai žinių. Šis faktas patvirtina prielaidą, kad, pradėdamas IV a. pr. Kr., tragedijos žanras smuko⁵ (Чистякова, 1988,

³ Panašus likimas ištiko ir helenistinės epochos poetus – jų kūrybos leidimai pasirodė tik prabėgus keliems šimtmečiams po mirties. Pavyzdžiui, vieno garsiausio III a. pr. Kr. poeto Teokrito kūryba buvo išleista tik I a. pr. Kr.

⁴ Kalimacho mokinys Eratostenas rašė komentarus Euripido tragedijoms. Tragedijų pratarms kūrė Aristofanas Bizantietis. Jo mokinys filologas Kalistratas taip pat tyrinėjo žymiausių tragikų kūrinius (Фрейберг, 1975, 195–198). Tragedijas komentavo žymusis II a. pr. Kr. filologas Aristarchas. I a. pr. Kr. gramatikas Didimas Chalkenterietis buvo sudaręs tragedijų leksiką aiškinančių žodyną *Τραγικὰ λέξεις* (Sandy, 1964, 140).

⁵ Egzistuoja ir priešinga nuomonė, kad helenistiniais laikais tragedijos žanras ir toliau klestėjo (Шарнина, 2003, 105–122).

¹ Fliakai buvo ypač paplitę Pietų Italijoje, kur gyveno žymiausias jų kūrėjas Rintonas (apie 300 m. pr. Kr.), dažniausiai parodijuodavęs Euripido dramas. Tai rodo išlikę jo kūrinių pavadinimai: *Heraklis*, *Ifigenija Aulidėje*, *Ifigenija Tauridėje*, *Medėja*, *Orestas*, *Telefas* ir kt.

² Pasak Sudo žodyno (Sud. s.v. Ὁμηρος, s.v. Σωσιθεος), šio tragiko motina buvo poetė Moiro.

20). Antra vertus, praeities poetų kūryba buvo svarbus įkvėpimo šaltinis apsiskaitymu garsėjusiems helenistiniams literatams. Iš savo pirmtakų eilių jie perimdavo žanro tradicijos reikalavimus, mitologinius siužetus, metrą ir kalbą, naudojosi jų poetine leksika ir meninėmis priemonėmis. Didžiųjų to meto poetų Kalimacho, Apolonijo Rodiečio, Teokrito kūryboje galima išvelgti ne tik epo ar lyrikos⁶, bet ir senosios tragedijos pėdsakų. Atėnų tragikų kūriniai dažnai įkvėpdavo helenistinius poetus rašyti ta pačia mitologine tematika ir ieškoti naujų mitų interpretacijų. Euripido tragedijos *Medėja* atbalsai pasikartoja III Apolonijo Rodiečio poemos *Argonautika* giesmėje (Papadopoulou, 1997, 641–664). Mokslininkai įžiūri tragikų įtaką helenistinių laikų poetės Erinios poemoje *Verpstė* (Зельченко, 1977, 120–130) ir Kalimacho poezijoje (Newman, 1974, 342–360). Teokritas XXVI idilėje *Bakchantės* pasakoja mitą, panaudotą Euripido tragedijoje *Bakchantės*. To paties poeto XXII idilė *Dioskūrai* siejama su neišlikusia Sofoklio satyra *Amikas*, kurioje taip pat buvo vaizduojama bebrių genties vado Amiko ir vieno iš Dioskūrų Polideuko kova⁷, o XXIV idilė *Mažytis Heraklis* – su Sofoklio satyrine drama *Mažasis Heraklis*, iš kurios mūsų laikus pasiekė tik du nedideli fragmentai (frg. 223 a, b R). Pirmajam Heraklio žygiui buvo skirta ir XXV Teokrito idilė *Heraklis – liūto žudikas*, ir Aischilo satyrinė drama *Liūtas* (pastarosios išliko tik viena vienintelė eilutė (frg. 123 R).

Klasikinio laikotarpio tragedijų įtaka junta ma ne tik garsiųjų III a. pr. Kr. helenistinių poetų kūryboje, bet ir Teokrito sekėjo II a. pr. Kr. poeto Moscho kūryboje. Duomenų apie šio mažai žinomo poeto gyvenimą iš Antikos laikų ne-

išliko. Šiek tiek faktų apie jį randama X a. Sudo žodyne, kur Teokritas, Moschas ir Bionas (I a. pr. Kr.) įvardijami kaip bukolinės poezijos kūrėjai: Ἰστέον δὲ ὅτι τρεῖς γεγόνασι βουκολικῶν ἐπῶν ποιηταί, Θεόκριτος οὐτοσί, Μόσχος Σικελιώτης, καὶ Βίων ὁ Σμυρναῖος (Sud. s.v. Θεόκριτος). Tas pats Sudo žodynas pažymi (Sud. s.v. Μόσχος), kad Moschas buvo mokslininkas, Aristarcho mokinys: Μόσχος, Σιρακούσιος, γραμματικός, Ἀριστάρχου γινώριμος. Οὗτός ἐστιν ὁ δεύτερος ποιητὴς μετὰ Θεόκριτον, τὸν τῶν βουκολικῶν δραμάτων ποιητήν. ἔγραψε καὶ αὐτός. Pagal šiuos Sudo žodyno pateiktus duomenis nustatoma apytikrė Moscho gyvenimo data – II a. pr. Kr., kai gyveno ir dirbo garsus Aleksandrijos filologas Aristarchas. Daugelis helenistinėje Aleksandrijoje gyvenusių poetų ne tik rašė eiles, bet ir buvo ποιηταὶ ἅμα καὶ κριτικοί, t. y. ne vien poetai, bet ir mokslininkai (dažniausiai filologai). Moschas veikiausiai taip pat ne tik kūrė eilėraščius, bet ir dirbo mokslinį darbą. Galbūt poetą Moschą turi galvoje ir II a. rašytojas Atėnajas, tvirtindamas, jog Moschas parašęs Rodo salos žodyną (Athen. XI, 485 c). Sudo žodynas nurodo, jog Moschas buvo kilęs iš Sirakūzų. Poetinė Sicilijos mokykla turėjo senas tradicijas. VII–VI a. pr. Kr. Sicilijoje gyveno lyrikas Stesichoras. Iš šios salos, matyt, buvo kilęs ir žymus helenistinis poetas Teokritas (III a. pr. Kr.). Pietinėje Italijos dalyje įkurtoje graikų kolonijoje Lokruose gyveno Teokrito amžininkė poetė Nosidė. Moschas, kaip ir jo pirmtakas Teokritas, matyt, paliko gimtąją Siciliją, atvyko į Egiptą ir apsigyveno Aleksandrijoje, garsėjusioje didžiule biblioteka ir mokslo bei mokymo įstaiga Mūsėjumi. Išlikęs Moscho literatūrinis palikimas labai nedidelis⁸. Pagal tradiciją Mos-

⁶ Plačiau žr.: Giangrande, 1970, 46–77; Kurz, 1982; Kudulytė-Kairienė, 2002, 29–36.

⁷ Šis mitinis epizodas aprašytas ir helenistiniame epe – Apolonijo Rodiečio *Argonautikoje* (Ap. Rh. 2, 1–97).

⁸ Pagal XVI a. siekiančią tradiciją Moscho kūriniai spausdinami kartu su Teokrito ir Biono eilėraščiais (apie Teokrito, Moscho ir Biono rankraštinę tradiciją ir leidimus žr. Грабарь-Пасчек, 1958, 230–242). Dažnai kartu tyrinėjama ir Moscho bei Biono kūryba (žr. Campbell, 1987).

cho plunksnai priskiriami aštuoni kūriniai: keturi trumpi bukolinio pobūdžio eilėrašukai, nedidelė poemėlė *Erotas bėglys*, du epine kalba sukurti epilijai – *Europė* ir *Megara* – bei bukolinė poema *Biono apraudojimas*. Pastarųjų dviejų kūrinių autorystė iki šiol lieka neaiški. Kūrinėlyje *Erotas bėglys* meistriškai piešiama nuotaijinga scena, kaip Kipridė ieško pabėgusio nenuramos sūnelio Eroto (plg. XIX Teokrito idilę). Teokrito kūrybos, o ypač I idilės, įtaka labiausiai išryškėja *Biono apraudojime*. Galbūt Antikoje Moschas garsėjo kitomis savo bukolikomomis, nes jis, kaip ir šimtmečiu vėliau gyvenęs Bionas iš Smirnos, buvo laikomas bukolinės poezijos atstovu, antruoju po Teokrito. Kadangi Moschas daugiausia kūrė epilijus bei bukolikas, literatūrinė šių žanrų tradicija turėjo įtakos jo kalbai ir stiliui – poetas naudojo epine leksiką ir rašė epiniu dialektu, kai kada į jį primaišydamas dorėninių formų⁹. Atkreipdami dėmesį į didžiulį poveikį, kurį Moscho kūrybai padarė Homero ir Apolonijo Rodiečio epas¹⁰ bei Teokrito idilės, antikinės literatūros specialistai (Hopkinson, 1988, 200–215; Giangrande, 1969, 181–184; Schmiel, 1981, 261–272 ir kiti), atrodo, per mažai dėmesio skiria klausimui, kokią įtaką Moscho epilijams turėjo klasikinio laikotarpio tragikai, su kurių kūryba poetas, kaip ir kiti išsilavinimu garsėję to meto kūrėjai, buvo gerai susipažinęs. Šio straipsnio tikslas – apžvelgti antikinių tragedijų pėdsakus Moscho kūrinuose, o ypač jo poemoje *Europė*.

Bukolinio pobūdžio Moscho kūrinuose tragedijos įtakos nepastebima. Didžiausią poveikį senosios tragedijos padarė poeto epilijams.

⁹ Kadangi Moscho kalba yra išsamiai aptarta naujausiuose poeto leidiniuose, šiame straipsnyje ji nebus nagrinėjama.

¹⁰ Homero *Odisejos* VI giesmės bei Apolonijo Rodiečio *Argonautikos* III giesmės įtaka ypač ryški Moscho epilijuje *Europė*.

Epilijo *Megara* autorystė nėra aiški, tačiau pagal XVI a. siekiančią tradiciją šis kūrinys spausdinamas kartu su kitomis Moschui priskiriamomis eilėmis. Epilijuje vaizduojamas mito apie Heraklį epizodas: neapkenčianti Heraklio Hera paverčia jį bepročiu, ir šis nužudo savo vaikus, kurių buvo susilaukęs su žmona Megara. Šis mitinis momentas vaizduojamas ir Euripido tragedijoje *Pamišęs Heraklis*. Pasak įprastinės versijos (Apoll. *Bibl.* 2, 4, 11–12), Heraklis žmogžudystę įvykdo būdamas jaunas, dar neatlikęs savo garsiųjų dvylikos darbų. Euripidas atsisako įprastos mito interpretacijos, padaro jį dar tragiškesnį: jo kūrinyje herojus nužudo savo vaikus jau būdamas pagyvenęs, užbaigęs visus dvylika žygių. Kartu su vaikais jis nužudo ir žmoną Megarą¹¹. Pasirinkęs Antikos rašytojų kūryboje retai pasitaikantį mitą¹² Moschas nesistenčia sekti Euripidu ir jo dramoje pateikta versija, bet naujai traktuoja tradicinį mito variantą: į pirmąją vietą iškyla ne įvykių raida, bet veikėjų jausmai¹³. Tokia mito interpretacija atitinka helėnistinės literatūros tendencijas gilintis į vidinių veikėjų pasaulį ir bandyti atskleisti jų išgyvenimus. Epinio pasakotojo epilijuje nėra, o jo turinį sudaro dramatiški Megaros bei Alkmenės monologai. Kūrinys tarsi suskyla į dvi dalis, ir diptichinė jo struktūra primena kai kuriuos tragedijos epizodus. Netekusi vaikų, bet likusi gyva Megara kartu su seserimi Pira gyvena jau ne Tebuose, bet glaudžiasi Tirinte pas Heraklio motiną Alkmenę. Heraklis tuo metu drauge su bro-

¹¹ Galbūt Euripido inovacija rėmėsi vėlesni autoriai (Hyg. *Fab.* 241), pakartodami šią mito versiją. Apolodoras nurodo dar vieną mito variantą: norėdamas vesti Jolę, Heraklis ištekina savo žmoną Megarą už bičiulio Jolajo (Apoll. 2, 6, 1).

¹² Kitų autorių kūrinių apie Heraklio ir Megaros tragediją nežinome. Vieną kartą Megarą mini Homeras (Hom. *Od.* 11, 269), nieko neužsimindamas apie jos vaikų nužudymą.

¹³ Nepastebima ir tiesioginių leksinių paralelių tarp Moscho *Megaros* ir Euripido *Pamišusio Heraklio*.

liu Ifikliu klajoja po pasaulį, atlikdamas Euristėjo nurodytus darbus. Apie judviejų likimą nieko nežinoma. Likusios vienos moterys apverčia savo nelaimingą dalį. Jų skaudūs išgyvenimai suteikia pasakojimui lyrinį atspalvį ir priartina epiliją prie raudos. Helenistinėje literatūroje raudos formos kūriniai buvo gana populiarūs¹⁴. Raudų motyvai dažnai panaudojami ir Euripido tragedijų chorinėse partijose (plg. dėl nužudyto tėvo ir išvykusio brolio sielvartaujančios Elektros monodiją Euripido *Elektroje* (Eur. *El.* 112–212). Moterų atsiminimuose atgyjantis išprotėjęs Heraklis (13–16 eil.) panašus į išprotėjusį Euripido Heraklį (Eur. *HF* 930–1000) ir į Kerių persekiojamą tragiškąjį Orestą Aischilo *Choëforose* (Aesch. *Ch.* 1021–1062) bei Euripido *Oreste* (Eur. *Or.* 268–307 ir kt.). Alkmenės prisiminimuose atgyjantis mirštančių vaikų vaizdas (17–21 eil.) primena analogišką Euripido Medėjos sceną (Eur. *Med.* 1271–1278). Simbolinis Alkmenės sapnas, pranašaujantis Heraklio žūtį (92–120 eil.), taip pat turi paralelių graikų tragedijose, kur veikėjams sapnuose dažnai nusakoma jų ar jų artimųjų ateitis (Синицин, 1995, 45–48), pavyzdžiui, Ifigenijos sapnas Euripido dramoje *Ifigenija Tauridėje* (Eur. *IT* 44–57), Klitaimnestros sapnas Sofoklio *Elektroje* (Soph. *El.* 644–647) ir kt.

Tragedijos įtaka juntama ir garsiausiame Moscho kūrinyje – epilijuje *Europė*¹⁵. Ši neilga poema paremta mitu apie Foinikijos karaliaus

dukros Europės pagrobimą. Iki Moscho graikų literatūroje Europė minima palyginti retai: tik vieną kartą apie šią heroję (nenurodydamas jos vardo) kalba Homeras¹⁶ (Hom. *Il.* 14, 321 sqq.). Kaip ir Moscho epilijuje, *Iliadoje* ji vadinama Foiniko dukterimi. Foiniko dukterimi ją vadiną ir V a. pr. Kr. chorinės lyrikos kūrėjas Bakchilidas (Bacchyl. 17, 31 sq. Snell). Pagal vėliau įsigalėjusią versiją Europės tėvu laikomas Agenoras (Apoll. 3, 1, 1)¹⁷. Apie Europės pagrobimą pasakoja Herodotas (I, 24), nurodydamas, kad ją pagrobė ir išsivežė helėnai. Homero komentatorius Eustatijas pažymi¹⁸, kad apie tai, kaip Europę pagrobė jaučiu pasivertęs Dzeusas, rašė dramaturgas Frinichas (VI–V a. pr. Kr.) (Phrynich. frg. 16 N²). Neiškikusi Aischilo tragedija (frg. 99, 100 R) *Kariečiai*, arba *Europė*, taip pat pasakojo apie Europę, tiksliau, apie jos vaikų likimą Trojos kare. Antikiniai šaltiniai nurodo¹⁹, kad mitą apie Europės pagrobimą savo tragedijoje *Friksas* buvo panaudojęs ir Euripidas (frg. 820 N²). Rinkdamiesi kūriniių temas, helenistiniai poetai ypač mėgo pasakojimus apie herojų meilę. Meilės poezija tuo metu buvo labai populiari. Erotiniais motyvais pagražintus kūriniius rašė Koso poetinės mokyklos vadovas Filetas (Чистякова, 1988, 31, 41). Meilės eilėraščiais garsėjo Hermesianaktas iš Kolofo, sukūręs *Isimylėjusiųjų katalogą*, pasižymintį gausiais mitologiniais motyvais (Athen. 13,

¹⁴ Prisimintinas kitas Pseudo-Moscho kūrinys *Biono apraudojimas*. I Teokrito idilėje apverčiamas piemu Dafnidas, Erinios poemoje *Vėrpstė* gedima dėl mirusios draugės Baukidės, I a. pr. Kr. gyvenęs poetas Bionas pagarsėjo kūriniiu *Adonio apraudojimas*.

¹⁵ Paminėtini rūpestingai parengti, su išsamiais komentarais Moscho *Europės* leidimai: *Die Europa* des Moschus, ed. W. Bühler, Hermes, 13, Wiesbaden, 1960; Moschus, *Europa*, ed. M. Campbell, Hildesheim: Olms-Weidmann, 1991. Moscho *Europės* tekstas spausdinamas ir N. Hopkinsono parengtoje antologijoje (Hopkinson, 1988).

¹⁶ Hesiodo *Teogonijoje* (Hes. *Th.* 357) minima Europė yra ne Foinikijos karalaitė, bet okeanidė, Okeano ir titanidės Tetijos duktė.

¹⁷ Europę Agenoro dukra vadina Ovidijus (Ov. *Met.* 2, 858).

¹⁸ Eust. ad *Od.* p. 1430, 62: καὶ “Ταῦρος ἀργιμήτης” ἦγγουν λευκός, φασί, παρὰ Φρυνίχῳ ὁ διακομίσας τὴν Εὐρώπην.

¹⁹ Eratosth. *Catast.* 14: Ταῦρος· οὗτος λέγεται ἄστροις τεθῆναι διὰ τὸ Εὐρώπην ἀγαγεῖν ἐκ Φοινίκης εἰς Κρήτην διὰ πελάγους, ὡς Εὐροπίδης φησὶν ἐν τῷ Φρίξῳ. Plg. Hygin. *Poet. Astr.* 2.21 p. 469: (Taurus) dicitur inter astra esse constitutus, quod Europam incolumen transvererit Cretam, ut Euripides dicit.

597 a). Meilės jausmus apdainuojančių eilių randa ir Teokrito bei Partenijo (I a. pr. Kr.) kūryboje. Vadovaudamasis helenistinėmis literatūros tendencijomis gilintis į veikėjų pojūčius, išgyvenimus, nuotaikas, Moschas pasirenka mitą apie Dzeuso aistrą Foinikijos karaliaus dukrai. Hegzametru ir epiniu dialektu parašytame epilijuje gausu homerinės leksikos ir lengvos, vos pastebimos ironijos, galbūt pašėpiančios sentimentalius to meto meilės eilėraščius. Nors pats kūrinėlis neilgas, jo kompozicija nėra paprasta²⁰. Pasakojimas susideda iš atskirų epizodų. Veiksmo vieta, kaip ir epinio pasakotojo tonas, nuolat keičiasi. Pirmiausia savo kambaryje miegodama Europė susapnuoja pranašišką sapną (8–15 eil.). Paskui veiksmas nukeliamas į pievą. Čia autorius kiek sulėtina įvykių įterpdamas ekfrazę (auksinio krepšelio aprašymą) (16–71 eil.). Toliau eina jaučio pasirodymo pakrantėje epizodas (72–107 eil.). Poemą užbaigia Europės plaukimas jūra ant jaučio nugaros (108–166 eil.). Taigi visas epilijas suskyla į atskiras scenas, primenančias trumputes epines miniatiūras, artimas dramos epizodams. Moscho, kaip ir jo pirmtako Teokrito, epilijai prasižada be jokios invokacijos į mūzą. Europės sapnas, kuriame mergaitė išvysta dvi moteris, simbolizuoja du žemynus – Europą ir Aziją, primena sceną iš Aischilo tragedijos *Persai* (Aesch. *Pers.* 181–187): belaukdama graikų ir persų mūšio pabaigos Kserkso motina karalienė Atosa susapnuoja dvi moteris – vieną pasipuošusią persišku apdaru, kitą – dorėniniu apsiaustu. Jų tarpusavio nesantaika reiškia karą, kilusį tarp Persijos ir Graikijos. Panašiai ir Europės sapne Europą ir Aziją simbolizuoja moterys varžosi dėl merginos prielankumo. Kaip ir Aischilas, Moschas akcentuoja skirtin-

²⁰ Išsamiai Europės kompozicija išnagrinėta Schmielo straipsnyje (Schmiel, 1981, 261–272).

gą moterų išvaizdą. Panašus motyvas randamas ir Sofoklio neišlikusios tragedijos fragmente: „Man prisispavono, kad susitiko du žemynai“ (frg. 881 R). Kaip vadinosi ir apie ką pasakojo ši Sofoklio tragedija, lieka neaišku. Aischilo *Prikaltajame Prometėjuje* (Aesch. *Prom.* 645–654) Argo karalaitė Ijo susapnuoja pranašišką sapną apie Dzeuso meilę jai. Panašią funkciją atlieka ir Europės sapnas. Antrojoje Moscho epilijo dalyje išdėstytas auksinio krepšelio aprašymas (ekfrazė) atitiko to meto literatūros reikalavimus gilintis į detales, išsamiai pavaizuoti meno kūrinį (plg. Teokrito I idilėje (eil. 27–56) aprašytą taurę). Ekfrazė buvo mėgiama Homero poemose (plg. Achilo skydo aprašymą *Iliadoje* (Hom. *Il.* 18, 478–607), vėliau naudojama ir tragedijų chorinėse partijose (plg. to paties Achilo skydo aprašymą Euripido *Elektroje* (Eur. *El.* 452–478). Moscho ekfrazėje vaizduojama karve virtusi Ijo. Jos vaizdas asocijuojasi su Aischilo tragedija *Prikaltasis Prometėjas*, kurioje taip pat pasirodo ši karve paversta herojė (Aesch. *Prom.* 561–886). Į ekfrazę įpintas nelaimingosios Ijo motyvas pasirinktas neatsitiktinai. Ijo ir Europę sieja ne tik genealoginis (Ijo buvo Europės proprosenelė), bet ir simbolinis ryšys – abiejų šių herojų likimas panašus, abi jos tampa Dzeuso aistros objektu, abiem tenka apleisti gimtuosius namus, apsigyventi svečioje šalyje, abiejų mituose įpintas pasivertimas gyvuliu (karve arba jaučiu) bei plaukimas jūra. Kaip pastebi R. Smiel (Smiel, 1981, 267), tarp Moscho Europės bei Aischilo *Prikaltojo Prometėjo* esama ir tam tikrų leksinių panašumų²¹. Po ekfrazės Moscho epilijuje einanti rami nerūpestinga sce-

²¹ Mosch. *Eur.* 8–9: ἡπίερους... Ἄσιδα τ' ἀντιπέτρην; Aesch. *Prom.* 734–35: Εὐρώπης πέδον ἡπειρον ἤξειε Ἄσιάδ'. Mosch. *Eur.* 50: ἐπαφώμενος ἡρέμα χερσὶ, 95: ἀμφαφάασκε καὶ ἡρέμα χεῖρεσιν; Aesch. *Prom.* 848–52: σε Ζεὺς τίθησιν ἔμφορα ἐπαφῶν ἀταρβεῖ χεῖρὶ καὶ θιγῶν μόνον... Ἐπαφον.

na (pievoje su draugėmis vaikštinėjanti ir rožes skinanti Europė) helenistinių laikų skaitytoją turėjo nuteikti nerimastingai, nes antikinėje literatūroje tokios scenos dažnai būdavo panaudojamos kaip antitezė būsimoms nelaimėms išryškinti: laimingas, žiedais besigrožinčias veikėjas dažnai užklupdavo netikėtos bėdos. Šiame epizode Moscho Europė panaši tiek į pievoje vaikštinėjančią homerinio himno Persefonę (Hom. Hymn. *Dem.* 1–18), tiek į Euripido tragedijų herojes Kreusą (Eur. *Ion.* 887–896) bei Heleną (Eur. *Hel.* 241–251), pagrobtas tiesiai iš gėlių lauko.

Paskutinėje epilijo dalyje vaizduojama plaukianti ant jaučio nugaros Europė. Išnyrančios iš jūros gelmių Nereidės, virš bangų šokinėjantis delfinas primena Euripido *Elektros* choro pradžią (Eur. *El.* 432–440), kurioje apdainuojami į Troją plaukiantys laivai, palydimi vandenyje nardančio delfino bei Nereidžių ratelio. Pilna klausimų Europės kalba (135–152 eil.) skamba panašiai kaip išplėsti tragedijų veikėjų monologai, o į Europę prabylančio Dzeuso atsakas asocijuo-

jasi su tragedijos *deus ex machina* balsu: dievas paaškina susidariusią situaciją, išsklaido Europės baimę ir pasako, kas laukia jos ateityje. Panašiai veikėjams apie jų likimą praneša daugelio Euripido tragedijų pabaigoje pasirodantys dievai (Eur. *El.* 1238–1291; *Ion.* 1553–1606 ir kt.).

II a. pr. Kr. poetas Moschas rašė, remdamasis jau susiklosčiusiomis literatūrinėmis žanro tradicijomis. Ankstesniais šimtmečiais sukurti, klasika virtę kūriniai padarė didžiulę įtaką poeto kalbai ir stiliui. Būdamas apsiskaitęs ir išsilavinęs, Moschas sumaniai pasinaudojo ne tik epu, bet ir senąja tragedija. Jo epilijuje *Europė* aiškios sąsajos su Aischilo, Sofoklio, Euripido dramomis. Iš šių kūrinių Moschas perėmė kai kuriuos simbolius, metaforas, epizodų detales. Moscho epilijas *Europė* buvo gerai žinomas romėnų autoriams. Šio kūrinio įtaka juntama Ovidijaus (Ovid. *Met.* 2, 833–875; *Fast.* 6, 603–620), Horacijaus (3, 27, 25 seqq.), Apulėjaus (*Met.* 6, 29) kūryboje. Nedidelės apimties gerai išlikęs Moscho epilijas *Europė* pelnytai laikomas helenistinės literatūros šedevru.

ŠALTINIAI

- Apollodorus, 1894: *Bibliotheca*, rec. R. Wagner, Berolini.
- Apollonius Rhodius, 1964: *Argonautica*, ed. G. W. Mooney, Amsterdam: A. M. Hakkert.
- Athenaeus, 1887–1890: *Dipnosophistarum libri XV*, ed. G. Kaibel, Lipsiae: Teubneri.
- Bacchylides, 1970: *Carmina cum fragmentis*, ed. B. Snell–H. Machler, Lipsiae: Teubneri.
- Bucolici Graeci, 1988: rec. A. S. F. Gow, Oxonii: Clarendon Press.
- Euripides, 1962: *Fabulae*, rec. G. Murray, Oxonii: Clarendon Press.
- Hesiodus, 1964: *Theogony*, ed. M. L. West, Oxford: Clarendon Press.
- Homerus, 1976: *Opera*, ed. D. B. Monro, Th. W. Allen, vol. 1–5, Oxford.
- Hymni Homerici, 1980: ed. Allen–Halliday, Amsterdam: M. Hakkert Publisher.

Liddell, H. G., Scott, R., Jones, H. S., 1968: *Greek–English Lexicon*, Oxford.

Suida, 1933: *Lexicon*, ed. A. Adler, Lipsiae.

Tragicorum Graecorum Fragmenta, 1977–1985: vol. 3–4, ed. S. Radt, Göttingen.

Tragicorum Graecorum Fragmenta, 1926: rec. A. Nauck, Ed. 2, Lipsiae: Teubneri.

LITERATŪRA

- Campbell, Malcolm, 1987: *Index verborum in Moschum et Bionem*, Hildesheim: Olms.
- Giangrande, Giuseppe, 1969: “On Moschus’ Megara”, *Classical Quarterly*, 19 (1), 181–184.
- Giangrande, Giuseppe, 1970: “Hellenistic Poetry and Homer”, *L’antiquité classique*, 39, 46–77.
- Hopkinson, Neil, 1988: *A Hellenistic Anthology*, Cambridge: University Press.

- Kudulytė-Kairienė, Audronė, 2002: „Teokrito epi-
lijo upatybės“, *Literatūra*, 44 (3), 29–36.
- Kurz, A., 1982: *Le corpus Theocriteum et Homère
(un problème d'authenticité (Idylle 25))*, Berne.
- Newman, J., 1974: “Callimachus and the Epic”,
Serta Turyniana, ed. by J. Heller, 342–360.
- Papadopoulou, Thalia: 1997: “The presentation of
the inner self: Euripides’ Medea 1021–55 and Apol-
lonius Rhodius’ Argonautica 3, 772–801”, *Mnemosy-
ne*, L (6), 641–664.
- Sandy, John, Edwin, 1964: A History of Classical
Scholarship, vol. 1, New York: Hafner Publishing Co.
- Schmiel, Robert, 1981: “Moschus’ Europa”, *Clas-
sical Philology*, 16 (4), 261–272.
- Грабарь-Пассек, Мария Евгеньевна, 1958: „Руко-
писи и издания Феокрита, Мосха и Биона“, *Фео-
крит. Мосх. Бион. Идиллии и эпиграммы*, Москва:
Издательство Академии Наук, 230–242.
- Зельченко, В. В., 1977: „Эринна и трагики“,
Philologia Classica, вып. 5, Санкт-Петербург: Изда-
тельство С.-Петербургского университета, 120–130.
- Каллистов, Д. П., 1970: *Античный театр*, Ленин-
град.
- Кузищин, Василий Иванович, 1986: „Эллинистическая культура“, *История древней Греции*, Москва:
Высшая школа, 346–364.
- Левек, Пьер, 1989: *Эллинистический мир*, Москва:
Наука.
- Синицин, А. А., 1995: „Сон и судьба в древне-
греческой трагедии“, *Античный мир и мы*, Саратов,
45–48.
- Фрейберг, Л. А., 1975: „Литературная критика в
эпоху александрийской образованности“, *Древнегреческая
литературная критика*, Москва: Наука, 195–198.
- Чистякова, Наталья Александровна, 1988: *Элли-
нистическая поэзия*, Ленинград: Издательство Ленин-
градского университета.
- Шарнина, Ариадна, Б., 2003: „О судьбе трагедии
и комедии в эллинистическую эпоху“, *Древний мир
и мы*, Петербург: Алетейя, 105–122.

TRACES OF THE INFLUENCE OF ATTIC TRAGEDY ON THE POETRY OF MOSCHUS

Audronė Kudulytė-Kairienė

Summary

The article deals with the role of Classical Greek tragedies in the Hellenistic period and their influence on the poetry of that period. The importance of Hellenistic drama was much less than that of Classical drama. Old tragedies were performed, studied and edited during all the Hellenistic period. The poets of that period are known as *poetae docti*, they had got a good knowledge of the poetry of the past centuries. One of the Hellenistic poets Moschus lived and wrote during the second century B. C. He was grammarian, a pupil of Alexandrian philologist Aristarchus. Like

many others Hellenistic poets, Moschus wrote bucolic poetry, short epic poems and epigrams. His language is very closely Homeric. The analysis of the poets’ short epic poems *Megara* and especially his masterpiece *Europe* reveals that Moschus was derivative author and used many literary sources, not only Homer and Hellenistic poetry (Theocritus, Apollonius Rhodius), but an Attic tragedy as well. The traces of influence of Aeschylus, Sophocles and Euripides on Moschus’ poetry are analysed (Aesch. *Pers.* 181–187; Soph. frg. 881; Eur. frg. 820 etc.).

Gauta 2004 10 29
Priimta publikuoti 2004 12 17

Autorės adresas:
Klasikinės filologijos katedra
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 5
LT-01513 Vilnius
El. paštas: audrkair@centras.lt

Moschas

Europė

Kartą Europei Kipridė pasiuntė saldujį sapną,
Kai ateina tamsiausia nakties dalis prieš išbrėkstant,
Sapnas, už medų saldesnis, tada ant akių nusileidžia,
Rūpesčius sklaido ir pančiais švelniais supančioja kūną,
5 Ganos tuomet pulkai sapnų tikrų, pranašingų.
Tokį metą Europė, Foiniko dukra, dar mergaitė,
Savo namuos kietai įmigusi sapną išvydo:
Varžos dėl jos du žemynai: Azija – vienas, o kitas –
10 Kitapus esantis kraštas. Žemynai tie – dvi moteriškos.
Į svetimšalę viena panaši, o kita – į čionykštę
Moterį. Laiko apglėbus viena jų Europę ir kalba,
Kad jinai šią mergaitę pagimdė, jinai išmaitino.
Rankom stipriom išplėšti Europę, nors šioji nenori,
Moteris bando kita ir sako, kad šitą mergaitę
15 Jai kaip dovaną pats egidvaldis Dzeusas skyrė.
Iš patalų staiga nusigandus pašoko Europė,
Daužės širdis, nes sapnas jai rodės ne sapnas – tikrovė.
Ji ilgai viena atsisėdus tylėjo ir vėlei
Prieš jos atmerktas akis abi šios moterys stojos.
20 Tuomet labai išsigandus mergaitė pradėjo spėlioti:
„Kas iš dangaus dievų man pasiuntė reginį šitą?
Ką gi reiškia sapnai, kurie mano saldujį miegą,
Kai namie pataluos atsigulus ilsėjau, sumaišė?
Kas gi ta svetimšalė, kuri man sapne pasirodė?
25 Mano širdį iškart kažkuo ji patraukė. Kaip meilčiai
Ji apkabino mane, lyg tikrą savo dukrele.
Te palaimingi dievai šį sapną nukreips man į gera“.
Taip pasakius, pakilo, tuojau pasišaukė mielas
Savo vienmetes drauges, kilmingų tėvų užaugintas.
30 Būdavo ji dažnai kartu su draugėm: rately
Šokdavo jos kartu, kartu upely pleškenos
Ir lelijų kvapnių kartu prisiskindavo pievoj.
Rinkosi draugės greit. Kiekviena jų rankoje nešės
Mažą pintinę gėlėms. Į pievą jūros pakrantėj,
35 Kaip visada, būriu nuskubėjo draugės ir džiaugės
Žydinčių rožių žiedais, šniokštimu banguojančios jūros.

Nešės pati Europė puikų auksinį krepšėlį,
Tikrą stebuklą, nuostabų darbą Hefaisto. Šis dievas
Libijai šitą krepšėlį kadais dovanojo, kai toji
40 Su Kratytoju žemės sugulė. Libija davė
Dukteriai savo gražiai Telefāsai, o ta dovanojo
Šį krepšėlį paskui netekėjusiai dukrai Europei.
Daug nuostabių puošmenų ant šito krepšelio blizgėjo:
Buvo tenai iškalta iš aukso Ijo Inachidė,
45 Dar paversta telyčia, neatgavusi išvaizdos moters.
Daug kur klajojus jinai jau į jūros vandenį sūrų
Brenda ir ruošiasi plaukt. Iškalta ir jūra tamsioji.
Ant abiejų skardingų aukštų krantų atsistoję
Vyrų stebi, kaip karvė plaukia per plačiąją jūrą.
50 Ten ir Dzeusas Kronidas iškaltas, jo rankos vos liečia
Karvę – dukrą Inacho. Vėliau šiai gražragei telyčiai
Prie septynžiočio Nilo gražins jis išvaizdą moters.
Ten ir Nilo srovė, iškalta iš sidabro, spindėjo,
Karvė buvo iš vario, o Dzeusas iš aukso iškaltas.
55 Šio krepšelio viršų apvalūs kraštai išsirieta,
Jų apačioj išsidriekęs Hermis, prie jo netoliese
Kūpso Argas akis, neužmiegančias niekad, išpūtęs.
Iš jo raudono kraujo srovės užgimęs pakyla
Paukštis, o jo uodega spalvom įvairiausiom žėruoja.
60 Taip, kaip laivas greitasis perskrodžia jūrą, taip šitas
Paukštis skrodžia, sparnais auksinį krepšį apskėtęs.
Štai kokį krepšį tada gražioji Europė turėjo.
Kai mergaitės atėjo į pievą, žiedais iškaišytą,
Ėmė skinti kiekviena gėles, kurias tik norėjo.
65 Skynė viena narcizo žiedus, rinko sau kitos
Ar hiacintą, arba žibutes, ar kvapnų čiobrelį.
Daug ten žydėjo gėlių, kurios tik pavasarį žydi.
Ėmė merginos pint vainikus iš geltonojo kroko,
Visos kartu lenktyniaut, kas greičiau juos nupins. O Europė
70 Rankom rožes rausvas skindama, išsiskyrė tarp draugių,
Kaip iš charičių būrio skiriamai pati Afroditė.
Bet neilgai gėlėmis Europei teko gėrėtis,
Greitai jai teko atrišt nesuteptą mergišką juostą.
Vos ją pamatė Kronidas, jo širdį sužeidė strėlės,
75 Tos, kurias netikėtai pati Kipridė paleidžia.
Tik Kipridė viena pajėgia Dzeusą įveikti.
Jis, panorėjęs išvengt pavydžiosios Heros rūstybės

Bei apgaut sugalvojęs mergišką širdį Europės,
 Nuslėpė dievas esąs ir tuojau pasivertė jaučiu.
 80 Buvo šis jautis ne toks, kaip tas, išauginamas tvarte,
 Ir ne toks, koks arimą išaria, vilkdamas plūgą,
 Ar su banda paleistas laisvai sau ganos po pievą,
 Ar įkinkytas traukia, kiek gali, sunkų vežimą.
 Buvo šis jautis gražus, gelsvos spalvos, šviesiaodis,
 85 Jo kaktos vidury sidabrinis lopas spindėjo,
 Švietė mėlynos akys, iš jų aistra kibirkščiaavo.
 Galvą jo puošė du vienodi ragai, jie atrodė
 Tartum lenktas mėnulis, į dvi dalis padalytas.
 Jautis, atbėgęs į pievą, tada nesukėlė mergaitėms
 90 Baimės jokios, jos visos arčiau panoro prieiti,
 Jį paglostyt. Nuo gyvulio dvelkė dieviškas dvelksmas,
 Permušė jis net gėlių kvapus, pasklidusius pievoj.
 Prie gražiosios Europės priėjęs jautis sustojo,
 Ją laižyti pradėjo ir taip sužavėjo mergaitę.
 95 Gyvulį ši Europė tuojau apkabino ir, švelniai
 Didelę putą nuo šnervių nubraukus ranka, pabučiavo.
 Kaip meilingai pradėjo mūkauti jautis! Panašūs
 Liejas garsai, suskambus nuostabiai migdoniškai fleitai.
 Prieš Europę ant kelių suklupęs, į ją pažiūrėjo,
 100 Sprandą atsukęs atgal, atstatė nugarą plačią.
 Tuomet jinai vešliaplaukėms savo bičiulėms sušuko:
 „Čion skubėkite, mano mielosios draugės vienmetės!
 Kaip smagu bus visoms pasėdėt mums ant jaučio! Žiūrėkit,
 Nugarą savo jisai iš karto paslaugiai atkišo!
 105 Toks jis romus ir švelnus, toks mielas, man regis, taip skiriamas
 Jis nuo jaučių kitų ir atrodo be galo protingas
 Tarsi koksai žmogus, tiktai kalbėti nemoka“.
 Taip pasakiusi, ji šypsodamos sėdo ant jaučio.
 Kolei kitos mergaitės delsė, jautis pašoko,
 110 Tą, kurios troško, pagrobęs, ir greitai puolė į jūrą.
 Šaukė mielasias drauges krantan atsigręžus Europė,
 Tiesė į jas rankas, bet šios pasivyty negalėjo.
 Puolė nuo kranto jautis ir ėmė tarytum banginis
 Plaukt per plačiasias bangas, visai nesušlapinęs kojų.
 115 Kur jis praplaukdavo, tuoj nurimdavo šniokščianti jūra.
 Priešais Dzeusą nardė jūros gyvūnai, džiaugsmingai
 Virš bangų šokinėjo iš dugno išniręs delfinas,

O paviršiu vandens pasirodė būriai Nereidžių,
 Jūros gyventojai jas ant nugarų savo iškėlė.
 120 Pats griausmingasis dievas Kratytojas žemės pradėjo
 Tramdyt bangas ir lydėjo vieškeliu jūros putotos
 Savąjį brolių. Būriavos aplinkui Kratytoją žemės
 Daug skardžiabalsių Tritonų, mokačių garsiai dūduoti.
 Savo kriauklėm ilgom jie grojo vestuvinę giesmę.
 125 Taip ant nugaros jaučio sėdėdama plaukė Europė,
 Viena ranka įsitvėrus ji laikės už ilgo jo rago,
 Traukė kita ranka aukštyn purpurinį apsiaustą,
 Kad jo kraštų nesušlapintų vandenys jūros putotos.
 Ant Europės pečių išsipūtęs platusis apsiaustas
 130 Plaikstės lyg laivo burė ir kėlė merginą į viršų.
 Kai nuo žemės gimos toli atsidūrė Europė,
 Kai nei jūros krantų, nei aukštųjų kalnų nesimatė,
 Vien tik dangus viršuje, apačioj vien tik jūra beribė,
 Ji, aplink apsidairius, šitaip jaučiui pasakė:
 135 „Kurgi mane tu plukdai, o dieviškas jauti? Kaip kelią
 Šitą sunkų gali tu kojom įveikti? Nejaugi
 Tu vandeni nebijai? Tik laivai greitieji per jūrą
 Plaukti gali, o jaučius vieškeliai jūros baugina.
 Argi jūroje rasi sau maisto, vandens atsigeriti?
 140 Gal tu koks dievas esi? Tik dievai pajėgia daryti,
 Ką tu darai. Sausumoj juk delfinai nevaikščioja, jaučiai
 Jūroj neplauko, bet tu be baimės ir žemėj bėgioji,
 Ir per jūrą plauki, lyg irklais kojom iriesi.
 Gal tu gali ir aukštyn į žydrąjį dangų pakilti
 145 Ir nuskristi, kaip skrenda padangėje paukščiai greitieji?
 Ak, aš tokia nelaiminga! Labai toli pasilikio
 Tėvo gimtieji namai, o aš štai ant nugaros jaučio
 Šitaip keistai plaukiu, viena pasilikus klajoju.
 Būk mielaširdis, užjaušk mane, Kratytojau žemės,
 150 Jūros putotos valdove, tave aš tikiuosi išvysti,
 Man tu neleisk pasiklyst, mane kelionėj lydėki,
 Kad šiuo šlapiuoju keliu aš, padedant dievui, keliaučiau“.
 Šitaip kalbėjo jinai. Gražiaragis jautis jai tarė:
 „Būki, mergaite, drąsi ir jūros bangų nebijoki.
 155 Aš – pats dievas Dzeusas esu, nors tau ir atrodau
 Jautis, tačiau galiu bematant pavirsti kuo noriu.
 Tokį geismą aš tau pajutau, kad plaukti per jūrą
 Ryžausi jaučiu pavirtęs. Tu Kretoje prieglobstį rasi.

Ši sala mane išaugino, joje ir vestuvės
160 Mūsų įvyks. Tenai man sūnus garsius pagimdysi,
Jie užaugę visi bus žmonių mirtingų valdovai“.
Taip jis pasakė, ir viskas, ką sakė, vėliau išsipildė.
Kai jie priplaukė Kretą, dievu vėl Dzeusas atvirto,
Juostą Europės atrišo, o Horos jiems guolį paklojo,
165 Ir mergaitė tada tuoj Dzeuso žmona pasidarė,
Motina tapo vėliau, pagimdžiusi sūnus Kronidui.

Vertė Audronė Kudulytė-Kairienė.

Versta iš: *Bucolici Graeci*, rec. A. S. F. Gow, Oxonii, e typ. Clarendoniano, 1988.